ԱԶԳԱՍԷՐ

Հրատարակի յամէն Շա-բաթ օր՝ ի տպ. Նոր Յուսոյն՝ Տարեկան կ. Լիտրի 24, Բաժանորդաց ընկերութիւն 500,

ՈՒՍՈՒՄՆ ԱՐԵՒ ԶՕՐԱՑ ԵՐԿՆԻՑ

Ամենայն ազգային հրա-տարակութիւնք ձրի տպա-գրին. Օտարին գին տպագ-րութեան 2 անգամ առաւել

ԿԱԼԿԱԹԱՅԻ

ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԵՒ ԲԱՆԱՍՏԻՐԱԿԱՆ ԳԻՏԵԼԵԱՑ

ՀԱՏ. Գ. ԹԻՒ 113. ԿԱԼԿԱԹԱ 1847 Հոկտեմբեր 9.

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՔ

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՕՐԻՈՐԻՑ

ՎԵՐԱԳՈՅՆ խնամութիւն ազգաց որ ոչ ինչ առաւել ճանաչէր քան զզօրաւորութիւն մարմնոյ, և արուեստ հանճարոյ՝ զիւր արդարութիւն, մինչ քամահելով ընդ ոտամբ հայեցաւ 'ի կին մարդ՝ իբրև 'ի ստոր և անարժան անգամ ընտանեաց խորոյ: Այս առաւել է՝ զի յանդիջատակ դարուց հետէ կանայք իբրև ստրուկս և աղախնեայս համարեալ՝ մերժեցան յամենայն կենցաղավար առանձնաշնորհութեանց և առաւելութեան հրահանգաց: Բայց իբրև սկսան մարդիկ առաւել քան զառաւելն քաղաքավարել, և ազգ ընդ ազգի հալաւ զերծուելոց, ...ակաւ առ ...ակաւ ծագեցաւ 'ի նոսա գիտութիւն, և կանայք մեծարեալք և հանճարեղք ընդ զարս դարս՝ առնելով օգուտ և խորհրդով ծանուցեալ՝ հոգեկցին ւոր ընդդարձակ համարէն սկսին յընկերութիւն և 'ի հաւասարութիւն արուացն:

Այսք անդադար պատերազմունք առաջին դարուց՝ նուաղութիւն արարեալ 'ի համար արուաց, բազմացոյց զկանանց իգաց. որով բազմակնութեան ակիզբն սրարեալ 'ի մարդկային ընկերութիւն՝ ցածոյց յոյժ զկարգ զօրաբանական սերին, և զերամ երամս 'ի նոցանէ խանձեալ 'ի մի կանանոց, ցածուան նախանձու և կասկածանաց արուացն աստ պատառոց. և փակեալ անկուսացոյց զնոսա յամենայն ընկերակցութենէ, որպիսիք այժմ առանձին յՕսմանեան 'ի Պարսկաստան, և յայլուր: Ընդ այսպիսի ազգաւ անկեալ և փիճակի գերութեան մերայ՝ 'ի հինգ հարիւր ամաց հետէ՝ պարտաւորեցաք և մեք նոցա սէս, ոչ եթէ կարեմք երամել 'ի մի դրոց սովորութեան, այլ՝ ընդ որմովք և վարագուրօք պահել զնոսա, զրկելով յամենայն կենցաղագուս և 'ի զխանելի գիտութեանց ան-

տի, որով երբեմն ծաղկեալ Տիկնոջ Հայոց աշխարհիս՝ պաղաշխարհեցին մեզ դժնդակելի պարծանօք .

Տեսեք Ընթերցօղ՝ զի զկնուն Օւկոպդայ մերոց 'ի պիտանի հրահանգաց և կրթութեանց անտի՝ ոչ է Այգիս ընդարձակ · այլ թէ գերութեան մահաբեր հետեւանաց անվճարելի փուշքն և տատասկք . Գեղեցկութիւն վայել անց, ընդէր սակս չքնաղք աղքատութեան ոչ խոստովանեցին . Տգիտութեամբ անձինք, դիտաւորութեամբ գուն զօրծեցանուք կնքանել վնասին .

Նախախնամ Արարչութիւնն կարգեալ զմեզ յընկերութիւն, այն և 'ի դարս խոկ ընկերութեան մերոյ և մեք՝ եթէ չառ փոքրինակարարոյ խնամութեան աղդաց 'ի բաց մերժեսցուք զնա, յանդուգն զատանելով ատուածեղէն պերճութեան խնամութեանն, որ ապար զմարդն . Նոյ ամուսնոյ ՄԱՐԴ անմիտ ամենայն մարդ, եւր կեսարարած և պակասաւոր, զի ծայրն մարդկութեան՝ որ եղ. անուանս ամենայն երկոց՝ չեզգիտ որ ընդ երբեք մեռանի յինքեր Ո՛ի արդ՝ այսինքն մի ատ՝, կամ միանձնն . զի արդ՝ ածա և զմանն ցուցանել մինչ ոչ եսեռ զինի իւր, զկեանս իւր, և նախա հանդերձ եղև մի արդ կամ մարդ . [[Իւ. եղեւցին երկուքին 'ի մարմին մի .]]

Ամուսնութիւնն հաստատուն մայրութեամբ խնամ կայալ յեղուլ 'ի նոսա զամենայն որինչ նուէրն՝ դոզոր և վայելչական . որպէս զի լինիցին նոքա մեզ 'ի կենդոյս, այսինքն կեանս՝ օգնութիւն և մխիթարութիւն յամենայն 'ի կեանս մեր . և մեք պանծալիցեմք նովա վասն մեր զիրթութիւն, որ յաւէտ առաջեալ և տապալեալ ըն խորհրդութիւն ընտանութեանցն՝ յօրինեալ զնոսա ամենահաս օգնականս յամենայն 'ի կարիս մեր ,—

"Ո՛հ ին՞չ պիտոյն ուսմունք գասըրացմերոց, որ ոչ կրթ դատեալ են, ոչ ապաշխարող ." ասեն ոմանք ,

Պատասխանեմք, խոսքիք Պարոնայք կուսից և աղաչխարողաց չպիտին այնքան հրահանգ և կրթութիւնք ՚ի պահպանել զօր ու ցամաք գլուխս երեանց՝ ոչքան պատերազ ձերոց, ուր յարբունս հասակացն՝ և որդէնեխել պարպատաւորին ոչ եթէ անձանց միայն, այլ ձեզ ծնողացդ. սպաս հարկանել և հանդարտալ . Մեծամեծ երբայց 'ի բերանց քաջաձայնալ ամենայն հընազանդութեամբ և ընտանեկան սիրով, փոքրիկ եղբարց կամ քերց՝ 'ի կուսութեան մայրանալ . ծերոց պատկառ կալ, և պաշտանեցն՝ պարկեշտ զբաղեաց զանէր լուծել, հիւրոց պատիւ զնել, առ անծանօթս հանդարտէն կալ . և ճանօթից ընդելանալ, որ ասուք դհարս ասն ատեանել . ամենայն ակնարկութեան մօր կամ հօր զանձն պատրաստական ընծայել . վասն հօրուն իւրոյ և ծնողացն՝ աղօթիւք առ Աստուած դիմել, և որ հագար այսպիսի ընտանի հարկեր լցեն՝ անթերի լինել . Իւ որչ այսքանեաց կամ այսպիսեաց պէտս անհ կայ կամ ապաշխարողն . Այդս ուրեմն 'ի բաց յանձանց կծօթավէրցէք զնոսա զայգեկարծիս, և զօր մինչ ցարդ կալ ըն կուրացն . Քանզի յարմէք այսուհետև օրինաւոր հրահանգօք ուսուցանել նոցա զպարտեգոյն եզանակ ընտանեկան և ընկերական կենաց . Արդարև յայսպիսեաց կամ 'ի Քերականութեան չէք կամիլ որ ուսուցանել զամեն քում պիտոյ կարել զպատմուածս երգոց իւրոց, կամ անկանել գուլպայս հոր, մաքոյն և այլակս՝ կա-

նոճիքն՝ զորս նորին անձնէն, այնպիսի իմն նրբութիւն և լոյս տան մտաց նոցա, մինչ զատրեալ արտաքին աւանդելով, ըմբռնել բաղդատելի յընթացս երից աւուրց։ Աւանդաբանութիւնն զանց և զանձեան չէ, բայց քաջ պաշտէ զհամար երևցաւն եւ։ Բարեխօսք միմեանց են տարբերող քու ովլ վարդապետութիւն՝ ամենայնի։ Իւրն՞չ այժմ ծնօղ, ատելութիւն կեանց և տապալատարողաց համարեցին պիտանի զգիտութիւն այսոցիկ սպասաւոր և պաշտամանց, և զատեր քում։ ձէ։

“Իրաւ է, ասեն, բայց եթէ ազգեկ կարգացող լինի փոյթ այրիմասյ։”

Կարծ իմաստուն ասաց. ուրեմն յընդհանուր Եւրոպէ կենա մին արու եւ չպարտի զատնել, բառ օրում հայր ուրեք զատնի ան 'ի մէջ լուսաւորեալ ազգացն՝ կին որ չգիտիցէ գիրս գալ և գրել։

“Այգկանց հարկ չէ, ասեն, դաստիարակութիւն, զի սիրահարայն կըրեան գրեն։

Փրանկլին մեծն Ամերիկացի ասաց երբեմն, “եթէ մարդիկ այսքան չարք իցեն հաւատով, զի՞նչ լինէին առանանց հաւատոյ։” Իւ մեք ասեմք, եթէ Օրիորդք ուսմամբ և հրահանգօք արտաքոյ կարգի վարեսցին, զորպիսի՞ կեանս վարէին առա՝ առանց ուսման և կրթութեան։ Բայց յաւէտ հաւանեալը եմք, թէ՝

Պարծանք հայուհեաց
Հեմեկ յաւէտ յոյս,
Զատնել ինչ լեզուի
Պատուոյ և փառաց։

Ո՛ երեք մեծաց
Պատերազմի է հայս,
Ու պաշտպանութիւն
Սրբութեան կանանց։

Հարիանեան։

ԿԱԼԿԱԹԱ

Մ· ՃԵՄԱՐԱՆ

ՅՕԺԱՐՈՒԹԵԱՄԲ հրատարակեմք, զի վերջին երկու հատուածք յիշատակեալք 'ի թիւ 111 Ազգասիրի՝ յորմէ յաղթեցէ և յառաջ բերեալք՝ թեպէտև զմիտութիւն մեր յայտնեցին 'ի հրատարակել մերում զհատուածոյն՝ զոր յօժար մտօք խոստովանիմք, վասն չտալոյ առիթ տրտմջման և խռչ բարեկամութեան՝ ուրոյն շարժեցին զմի Ազգասիրութեան մեծի մասին՝ և գրեթէ բոլոր Անգամոց Մարդասիրական Ճեմարանին՝ անձնականութեան վաւերականութէ հաստատել, զի ազգային հաստատութի այն, որպէս հիմնեալ յԱմենեքեան Կալկաթայ մերայ, և մինչ ցայսօր շարունակեալ՝ նոյն անեալց է Աստուծով և յայտ հեան, զուսումն Ազգային լեզուի ունելով իւր առաջին, ներքին և նախամեծար առարկայ։

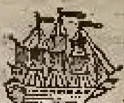

Նաւն ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՍԱՐԳԻՍ երթայ 'ի Մաւրիտիոնիա, վասն անցք և բեռան գիտելի։

առ Գ· Յ· ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ։

Նաւն ՀՈՄ է Սինկափուր

առ ԱՂԱՍԻԿԵԱՆ ԵՂԲԱՐՔ։

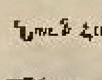

Նաւն ՅՈՎՍԷՓ ՄԻՆԱՍԵԱՆ է Լոնտոն

առ ԱՐԱՐԱԹԵԱՆ ԵՂԲԱՐՔ։

Նաւն ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԱՂԱԶԱՐ է Սինկափուր

առ ԱԳՂԱՐ ԵՒ ԸՆԿԵՐՔ։

—ԵՐԿՈՒՄՆ 'Ի ԳՆԳԱՋՈՒՐ։ Առաջակայեա ամն ծագմանս յանմից թենածախ՝ նաւէր անկան մահնան յի առնիթեր, քննել զանցուածոց մարգկանն. և յան օրայս 'ի ծառայից՝ որոց զուգեցի համեմատ պատմեր իւ-

բուռն մածնոյ ։ Նա կոչեցեալ առ ինքն զստայր կամ զուսող մի մերձակայ Պարոնի աւուրն առ ինքն, երդուեցոյց նախ 'ի ջուր Գանգեսայ՝ խորհրդապահ լինել․ և ապա եհարց զնա թէ՝ "Ո՞ր պահէ Պարոն բռ զգանձ իւր․—" "Ընդէ՞ր հայցանես․" ասէ զնա ատարն զարմացեալ ։—"Վասն զի դադանալ կամիմ․" ասէ զնա Թագաւորն․ "Ուստի՞ հնար քեզ պարգ-ատնել․" հարցանէ ատարն, և նա պատասխանէ՝ թէ 'ի կուռն աւերակին՝ որ առ երի կայ տանն․ դու մի բնաւ երկնչիր, այլ սոսն միայն թէ ուր պահէ նա զգանձ իւր, և տաց քեզ կէսն բաժին․" Ատարն գայ և պատմէ տեղւոյն խոյսն․ և նա լուեալ պահ առնել զատարանեաց երբեմն ունել զնա, բայց ոչ գտանէ ։ Նշանն Մայրաքաղաքին կրակէ իջեալ մնացոյ՝ 'ի խնդիր է Թանաժախին ։

Խորհուրդ տամք մերայնոց մի ըննալ 'ի նեղս առնուլ զօք․ թէ թանաժախ իցէ․ թէ մածնածախ, և թէ քաղցրածախ․ զի այդպիսիք գուցէ թէ կամ գողք են, կամ աւազակք․ այլ տրտաքոյ պահել՝ և անուն գըտնել 'ի նոցանէ զոր ինչ և տիտոյ․

—Լսի թէ Սուրայացի ոմն կեղծ-թագուհ յարինելով և զինուք զատաստանեալ 'ի վերայ կեղծելով՝ գնայ ի տուն հարուստ երկրագործի ուրումն յայնհեյա Գանդիւն․ և ասէ թէ հրամայեալ է ինքեան քննել զտուն նորա 'ի մասին գողունեցն կորուսելոց 'ի Բաքու Բագարէ անուն ։ Այսուհետև երկրակիսն կարկամի առաջի նորա, զոր նախ կապէ, և յետ խորտակելոյ զամենայն սրկղ և զդանակս․ և սրաշէլոյ անուն զոր ինչ և գտանի իւքեան՝ ապա առնու զնա ընդ իւր 'ի նաւն և փոխանակ բերելոյ զնա 'ի Կալկաթա՝ տանի խեղդանէ զնա 'ի ափն գետոյն, և ինքն այն է որ զըտնայ կաշու կարատեսք նորա ։

—Ասուրք խենեշ պաշտօնեայ Գուրգայ՝ տեսարապաշտ հատուածուհեայ Հնդկաց՝ ժամանեցան․ Ատեանք և գործարանք մայրաքաղաքիս լռեցան, թերևս որպէս մինիէ մատայալք պաշտօն՝ երկուցեալ 'ի բազմաձեռն տապակոց նորա ։ Հարուստք հանդէս հարսին խրախճանացն իւրեանց քաղաք դղուլ առն յօրինաւորական պահանջից պարտաւորեցն իւրեանց ։ Մինթաւթող գնելոցն նման քաղաքն բովանդակ երազ տեսանէ․ բայց ուրախ նա է՝ որ յառաջագոյն գնեաց զզարնիր իւր և զգարեջուրս։—Ասողք Ապաշեքա ինն աւուրք յառաջ ակաւ պկաւքաւ աղջկանցն 'ի պատիւ նորա, երանի թէ մերքս մի հուպ լեցին ականանց գինւոյ ։

—Լսի թէ Գուկասու Գորգ գը-րեալ իցէ առ Պրամիթինաթ Գուեյ Հնդիկ Բաքու ոմն՝ զալ և միջնել ընդ իւր 'ի վերայ ակզբանց Քրիստոնէական հաւատոյ և Հնդիկ մտաւոց, և 'ի չգալ նորա՝ հրատարակեալ իցէ զթուղթն 'ի Հագքարա Լրագրին ։

'Ի 2 այսր ամսոյ բաժն ինն երեկոյս յԱնգլիշման Լրագրի․ ասել․ թէ այսպիսի վճռաբանութիւնք առնողուտ էին երիցունց կողմանց և ուզի վճռարանութեամբ ոչ ոք հաւանոց 'ի հաւատս փոխեցաւ երբէք ։

Խոկ մեք՝ որ հաղիւ ունիմք գըրեանս 'ի մեր լեզու, առանց վճռաբանութեան, և որ զՀՐԱՒԷՐ ՍԻՐՈՅ գրքոյկ և ծնողական տեսակ՝ և տխրատեսք, արդարև և իրաւ ։

Մինչ այլ երեւելին Կալկաթու՝ եթէ ոչ յորդութիւն եւ շարունակութիւն ջրոյ անձրեւաց՝ անընդհատ զաւուրս ութն հանդերձ որոտմամբք եւ կայծակամբք։ Թուի թէ փորձանաւոր Ընկերութիւն 'ի Կալկաթու՝ չկարաց գեռ հաստատանել նաւավան անդուլցանելոյ փմարդէն ամեց 'ի տունս մայրաքաղաքիս այսպիկի, եթէ ոչ մեծագէս շահէր։ Թեեւ լեռդարուն Հնդկաց 'ի վերայ հասեալ՝ դերեւ է զամենայն յոյս անհնարութեան նոցա յայսմ ամի, այլ գոհանալ պարտին զանհոգութենէ վերահասցեալ անցուցանելեաց, որ թերեւս կորուսեալ աւարտմամբ պատահարացն այնոցիկ։ Խոտք եւ փուշք անընդհատեցեալ առատ եւ անդ'ի գալ ամուլ այն երկրորդ՝ հրկիզակի մանրեն նոցա դժնեայ վաստակոց իւրեանց։

—Դաքա։ Ընդգամ ուրեմն ոգի բանասիրութեան եռաց 'ի բնակիչս Դաքա քաղաքի, զի ասի թէ երկրորդ ամի 'ի մահ եղեալ է հրատարակել անդ զԼրագիր մի՝ Բանգալերէն, եւ Միւսն մի՝ Բանգալերէն եւ Անգղիերէն լեզուաւ։ Յուսամք յաջողութեան հանդիսիցն։

Բանասիրական

ԻՐԱՒՈՒՆՔ ՀԱՅՈՑ 'Ի ՊԱՏԵՐԱԶՄԵԼ ԸՆԴԴԷՄ ԲԵԼԱՅ

Առաջին հանդիսանալ 'ի գործ մեծ եւ երեւելի, մանաւանդ եթէ արդարացեալ եւ ըստ օրինի, արդարեւ մեծամեծ գովութեան է արժանի, ըստ որում այնու ցուցանէ զգերազանցութիւն 'ի վեր քան զայլ համանմա ժամանակակիցս իւր։ Ըստ այսմ օրինակի եւ քաջազունն մեր Հայկ ըստ պատմելոյ մեծի քերթողահօր մերոյ Խորենացւոյ՝ զմեծագործութեան մեծանգամոյն եւ զնշանաւորութեան որպէս յանձին բերեալ՝ ընդ առատաձեռութեանն ասեմ եւ հայրենասիրութեան, ապստամբեցաւ 'ի Բելայ, եւ 'ի գեղն հարեալ՝ սպան զնա։ Իսկ ընդէր, վասն զի խոնարհապանծ ամբարտաւանութեամբ ախոյեան Բելայ՝ եւ ուրացեալ զԱստուած յինքն գրաւեալ զանուն եւ պաշտօն մեծ Աստուածոյն, եւ 'ի չարիս իւր մարթեցաց զօրս նուաճել կամաց՝ օրինակ չարապաշտութեան հանդիսանալ յաշխարհի։ Այլ չասացեալ եւ այսու՝ զհեզաւորս եւ զմտաւորս անհնազանդելի զօրութեամբ խնդալ 'ի գերութիւն եւ 'ի զատ թշուառութիւնս մատնէր, եւ զքաղաքս եւ զերկիր նոցա յափշտակեալ յինքն գրաւէր։ Ըստ այսմ օրինակի լսեալ եւ զՀայկոյ կը աղատ մարդէ զկենսն բարեպաշտութեան՝ առաքելոյ առ նա զնի յորդորս իւրոց գալ մտանել 'ի հնազանդութիւն իւր. եւ ընդ իշխանութեամբ իւրով գերոյքն պարաւանդել։ Աւկայն Հայկոյ քաջ խնդրեալ զբարեպաշտին խորհուրդ մտաց նորա, որում կամէր 'ի թեւորդ կռապաշտութեան զնինքն արգելուլ, եւ անաչխատ արտալ յազատութիւն զինտանիս եւ զհպատակս նորա, աստկութեամբ պատասխանի յառաջոյց զպատգամաւորսն։ Իսկ զինչ է քան զայս առաւել գործ քաջի, զի այնպ նորա վառեալ բորբոքեալ զոյժ նախանձու քաջութեամբ, եւ 'ի գրոյն հայրենասիրութեամբ, առ ոչ ինչ գրեալ զհանդարտանալ համբաւ մեծամեծ որոտալութեանց նորա, առ ոչինչ վարկաւ զմեծահաճ անուն, եւ զանհարկանելի զօրութիւն բռնաւորին։

անարգեաց և ոտնակոխ արար զաստու-
ածավայելչ պաշտօնն, զոր է՛ որ սարկաւագութեամբ, և է՛ որ կեղծաւորութեամբ մատուցանէր 'նմա աշխարհ ամենայն. և մեծագանձայն ընծայնեաց զերիցառատան յաղթութիւնս և զմեծամեծ աշխարհակալութիւնս նորին. ուստի 'ի սէր իւրոց և աշխարհին՝ եւ 'ի մահ ամենայն կարեօք և ձգամբ ընդդիմանալ նմա. Իսկ կարի յիրաւունս. քանզի եթէ յաւեալ ըզ պատգամ Արշակայ, խոնարհէր նմա և ընդ իշխանութեամբ նորուն մտանէր, անշուշտ կորուսանէր զանուն քաջի, և իբրև զաւազան և մանկիկ հանդիսանայր առն և հայրենեաց իւրոց, որք 'ի նա հաստատեալ էին զամենայն զյոյս ազատ կեանս մարտելոյ. Իսկ զի՞նչ զարմանք, զի կենդանին լեալ յայնժամ և մեծի 'Նահապետին 'Նոյայ՝ ակնկառոյց հայէր 'ի Հայկ 'ի սերեայն յիւրայն. տեսանել եթէ զայ 'ի նմա ազգի ճշմարիտ աստուածպաշտութեան, և եթէ փոխեալ զառնէր 'ի յուսոյն, որպէս սիրտ նորա դառնապէս նեղէր, վհատեալ հեծէր և ողբայր նա իմանալով թէ խոպոտ բարձեալ էր յերկրէ սէրն Աստուծոյ Ամենակալի. նորա՝ որ 'ի պաշտել զայս մարդկան համակարծեան ջրհեղեղաւ. մի միայն զնա արժանի փըրկութեան. նորա՝ որ 'ի բազմութեան անդ զազիր և ապաւեղի մեղաց, յորս անամօթաբար անառակէին մարդիկ, ողբալով վարէր զկեանս, զհետ ընթացեալ յամենայնի պատուիրանաց Աստուծոյ.

Վասն որոյ իրաւամբ արդարացաւ 'ի յետս դարձուցանել խստութեամբ զպատգամաւորն Բէլայ. ընդ որ զայրացեալ նորա՝ սաստիկ բռնութեամբ և բազմութիւ զօրօք մտանէ յերկիրն Հայկայ, ուր էր տունն Կադմեայ, և տագնապեցուցանէ զԿադմոս փախստական լինել առ Հայր հօր իւրոյ. զաճիս պատրաստեալ և զգոյժ 'ի բերան. թէ ահա գայ 'ի վերայ քոյ Բէլ յաւերժելոց քաջօք, երկայնադիզօք հասակօք, և հսկայեօք մեծզօրօք. Իսկ սկայն մեծազօրն Հայկ ոչինչ խռովեալ կամ երկուցեալ ընդ այս լուր ահաւորի. ժողովէ զորդիս և զթոռունս իւր. և զայլս որ ընդ իւրով ձեռամբ էին թոռունք նուազունք՝ այլ սորին քաջք. պատրաստաւոր կազմէ մարտի պատերազմի պատահել Բէլայ. Իսկ ահա երեւէր անդ անթուելի բազմութիւն զօրացն Բէլայ, իբրեւ ամպ մի գալով կամ լեռանց ահագին, որք զայլեն հասանէին անհնարին յաղթութեամբ, զանդպատունձանէին և զայլոց տուեալ կատաղաբար յարձակէին 'ի վերայ փոքրիկ գնդին Հայկայ, արհամարհեալ զհամայնաքինն սակաւուն ամենեցուն, որ յառաջ խաղացեալն մարտ յարդարել ընդդէմ ինքեանց. Իսկ 'ի խառնել երկոցունց ճակատուցն ահագնաբեն կատարածս հասուցանէին իրերաց մինչեւ քաջեալ Հայկայ զերեքթեւեանն իւր այսպէս՝ զխոցեցուցանէ ընդ 'ի սիրտ փքացելոյն Բէլայ, և անդէն առաքէր զնա. Ընդ որ զարհուրեալ զօրաց Բէլայ 'ի փախուստ ամենայնքն. և Հայկ սիրեալ աշխարհին՝ զպատերազմն կատարեցանէ անդ հաշելով յիւր անուն Հայք. Ահա արարք Հայկայ, ահա քաջութիւն նորա, և ո՞ ոք ոչ ցանկայցէ հետեւել նմին. վասն զի զի՞նչ քան զայս աստուծեալ մեծ. զի՞նչ աստուծոյ արժանի առն քաջի, քան արիաբար ընդդէմ կալ 'ի պաշտպանութիւն ազգին և հայրենեաց՝ ընդդէմ հարստահա-

բռնացն անիրաւաց ։ Ահա և աստ երևելի հանդիսանայ քաջութիւն մեր Հայկ սքանչելի իմն եղանակաւ հիմն դնելով պետութեան իւրոյ ։ Ոչ որպէս զգունն Հռովմուլոս, որ հաւաքածին իւրոյ եղբօր արեամբ շաղաղեալ զհիմն պարսպի նորակերտ քաղաքին Հռովմայ՝ հիմն արկանէր միահեծանապետութեան ։ Կամօք քաջամնելի և արժանի արժանաւորբ յուղկահարի ։ Իսկ ոչ եւս գործեն այլոց իշխանաց՝ որք յափշտակութեամբ և անիրաւութեամբ կառուցին թագաւորութիւնս ։ Այլ ընդ հակառակն սոցունց ։ մարդասիրութեամբ և ի պաշտպանութիւն հայրենի երկրին ․ ի բաց վանելով զաշխարհակալ յափշտակիչն՝ հաստատէր Հայկ զթագաւորութիւն անկախ և ազատ ։

Որպէս արեգ պայծառ, յորժամ ծագէ յառաւօտու, գեղեցիկ լուսափայլութեամբ իւրով ․ զեղորդ ի բաց փարատեալ զխաւար գիշերոյ ․ և անտես արարեալ յաչաց պանծանօք աստեղս՝ առ ինքն ձգէ զաչս ամենեցուն՝ սոյնպէս և Հայկ ի բազմութեան մարդկան մէջն, յորժամ ամենեքեան զմեծ անձն զԲէլ պաշտէին, նա յառաջ մատուցեալ մարտիւ սատակէր զնա ․ զայն՝ որ ի մեծամեծ յաղթութիւնս էր հանդիսացեալ․ զայն՝ որ ընդ իւրով նուաճեալ էր զհամօրէն ազգ մարդկան, զայն՝ որոյ ահեղութեան և կարող ընդդիմանալ ոչ զօրէին ազգք և ազինք աշխարհի, և զայն՝ որ իբրև աստուած ճանաչէր և պաշտէր յամենեցունց ։ Այսպիսի համբաւաւոր անհաղթականին ընդդէմ առ ոչինչ գրեալ Հայկ պատերազմաւ ի վէր գալ, քանզի լաւ համարէր զանձն իւր զոհել ի պաշտպանութիւն իրաւանց երկրին իւրոյ ․ քան մտանել ընդ դառն լծով ամբարշտին Բելայ ․ Թէպէտև աշխարհ ամենայն խոնարհէր նմա՝ և իբրև Աստուծոյ պաշտօն մատուցանէր ․ Իսկ միթէ միայն սէրն հայրենեաց մղեաց զՀայկ յայս ձեռնարկ դժուարին և վտանգաւոր ․ ոչ ․ քանզի ճշմարիտ աստուածպաշտութիւնն էր գլխաւորագոյն պատճառ խիզախելոյ նորա ընդդէմ Բելայ ․ Քաջ ճանաչէր Հայկ զի միայն Աստուած ճշմարիտ․ և ճանաչեալ սորին պաշտօն հարկանէր նմա բուն արժանոյն ․ Այսպիսի ճշմարիտ աստուածպաշտութիւն վառեալ ի սրտի՝ զծնող կարկառ էր անհնարին Հայկայ խոնարհել Բելայ, և երկրպագանել նմա,— այնմ՝ որ զառաջինն յափշտակեաց ի մարդկանէ զայն պաշտօն, որ վայել էր միայն ճշմարտին Աստուծոյ ․ Վասն որոյ և ոչ վերպեցաւ Հայկ ի գոռնելոյ զԲելին և զործանելն արհամարզանելի քաջագործութեամբ իւրոյ և աստուածպաշտութեամբ, վասն զի նախ Հայր և սկզբնաւոր հանդիսացաւ ազգի մերոյ, որ և յետ անուն կոչեցաւ Հայք ․ որք յառաջ ժամանակս անձկան, մեծացան և բազմացեալ յաղթեցին ազգաց բազմաց, և կառուցին զպետութիւն լայնատարած, որոյ բազմապատիկ վէպք անցին և առ մեզ հասին, այսպէս անմահացուցեալ զանուն մեծին Հայկայ ․ Երկրորդ՝ զանուն ազգասիրի և աստուածպաշտի միանգամայն ժառանգեաց յաշխարհի, և օրինակ բարի եթող յետնոցն մերոց Հայկազեան նահապետաց, ի պաշտօն հայրենեաց և ի սէր ազգին, քան զոր չիք ինչ առաւել նախանձելի և մեծաց զովեստից արժանի ․

Իսկ արդ յառաջ ածեալ զխոսս մեր կենսագրութեան արդ ․ յորդորելով

զա մենաւոր հեռակել սփռելի առա-
քինութեանց Հայկայ. որք այնքան
գերազանց հանդիսացուցին զնա յաչս
աշխարհի. թող իւրաքանչիւր ծնունդ
Արամեան տոհմի օրինակ կացցէ նո-
քեան դիւցազնութիւն Հայկայ մեծի.
Թող այսպիսին առաջի աչաց իւրոց
կացցէ պսակեալ ազգասիրութիւնն նո-
րա. որով վառեալ բորբոքեալ ՚ի
սրտի պաշտպան եղեւ ազգին և հայ-
րենեաց ընդդէմ աշխարհակալ բռնա-
կալին. և թող այսպիսին հայեսցի ՚ի
Ճշմարիտ աստուածպաշտութիւն նո-
րին. որով արհամարհեալ ՚ի բարձր ամբարտա-
ւան դէմ խորհուրդս մտաց Բէլայ.
և ապա յանձին իւրում Ճշմարտեցի ցու-
ցանել զտիեզերական Հարազատութի
և զառաքինական նմանութիւն այս-
պիսի Հօր և Նահապետի. որոյ ոչ
անձին համեմատ զօք կարեն յառաջ
մատուցանել յերջանկագործութիւնս
աշխարհի. և ոչ առաքինական հան-
դիսիցն համառօտ զէն ՚ի բերան ըն-
թերցողացն իւրեանց. Արդա-
րեւն երանի է ձեզ. Որդք Հայոց.
հաղթոյ երանի. որ յանարատ արե-
նէն Հայկայ շառաւիղեալ արմատա-
ցայք յաշխարհի. Ո՛վ դո՛ւք. քան զայս
մեծագոյն պարծանք. մի միայն. ե-
կայք օրինակին հետեւող լինելոք. և
տեսջիք յայտնեալ—

Օ. Փ.

ԼԱՐԴ ՉԱՏՐՖԻԼԴ

Ուսումն և առաքինութիւն տղայոց պէտք է ի-
րանց ծնողքին սրտէն ունենան միշտ. բայց եթէ առա-
ջանք կանոն չ՚ընեն՝ անհնարին կըլլայ կրթութեանն ի-
րանց փայլունութիւնն. Շատ անգամ պատճառն
պզտիկ ատեց ուրիշ է. Չէ բանի մեծերան համ
կամ Իւրաքանչյուր զուարթ՝ համեստ և քաղաքա-
վարութեան քաղաքավարութիւնքն.

Լորդ Ռէլըզին ասէ, «Եթէ զուարթերես զեմ-
քըն է մէջ յանձնարարութեան յանձնարարութեան.»

Արդէն որ զուարճոյն կարդացեալ է զա արժանեաց
և նորա համար հայրատեայ Ճանապարհն.

Բայց մանաւանդ անձն պէտք ունի լինել մաքրա-
ւոր ծխոց և համբերող. ՚ի Միլտոնայ ֆրանսեանք
զուտ խոնարհեցանելոյ՝ շողոմն կոչեն. ՚ի Կոպե-
նեա՝ որ ոչ զուտ իմացանէ թագաւորին, և ոչ
զձեռն համբուրէ ՚ի Ռուսիա և Անգղիա համ
զուտ իմացանէն, և համ զձեռն համբուրեն.
՚ի Ռուսաստան զգուտն ՚ի բաց առնուն, և ՚ի
Պորտուգալիայն՝ զմորուս, և այսպէս ամենայն տոհմն
իւր յատուկ սովորութիւն ունի. Ամէն այց ել-
անողայ պէտք է յառաջագոյն գիտել որ յարմարի.

Շատ քիչ, և գրեթէ ամենեքն չեմ ամէն որ
շրջանանաց իւրեանց մեծերն յարգեն. Քաղաքավա-
րոն և աշխարհական երեւցմունքաց յետ նայէն.
բայց հանդարտ և խոնարհ շինելով այնինչ ընկե-
րակցութիւն շուներացն են կերպովաց շարժումն,
մինչ ախորժաց նշանց է տալիս իւր խոհմութեան
թեկնոյ. Երբեք այնքան կայծի անձնի չեմ պա-
տահել որ յանձնարար պատանի լսէ յուն, շուտ ագնա-
նելոյն զլուխ քերել և այլ այս պէտք անհեր-
ապութեանն ՚ի մէջ այն ընկերակցութեան, որ իրեն
մեծավորներաց ուղղել. Ամեն այսպիսի հանգուցեալ մէջ
պէտքայ մին անձն բանից են պատիւ. ցոյց տալ՝
որ ցոյց տալու է, համեստ և շնորհալից երևնա-
կաւ.

Յասէն ընկերակցութեան մէջ ամեն անձն հա-
ւասարութիւն ունենալու պէտ կհամարի, փառա-
սէր և ամբարտաւան կամենան ամէն երրորդ քաղա-
քավարութիւն և բարի սեր ենք. Ընկերութիւն
նշած է, բայց անհնարութիւն և զանցառութիւն՝
ոչ. Եթէ որ անձն ինչ բարի, և թէ և ան-
չի և պակասի որոյց ուշքնեղ տալ, և քու յուշքե-
նալ մին ընել կամ ցանկ առնել, ուրեմն ոչ թէ
պէտքի քիչ ամէնքի խոսելու, այլ նաև զխորհրդն
անաստն, որ զու նորան յարգեն յետոյ համարեա
և անարգեան զա յարգութեան. Մանաւանդ Ֆրէ-
նոյց որ որ առաջնականապէս ՚ի բերնեն, առաւելն զ՚-
անձայն զուանձն իւրեանց մերն նշանակել, այլ մի-
այն ուշադրութիւն այլ նաև կարթագին և համա-
յակարն իւրն բարի ուշադրութիւն ՚ի մարդկանէ. Ամէն
քաղաքավարեր անձն պէտք համայն. յարգէ և ՚ի
գործ գնէ նորա փոքր կարգաւորութիւնքն, համեստ
և անհամեստ, ազգային համբերել. Երբեք չափեա
այն խօսք կամ բերն որ հասարակաց հաղորդելի
փորձոյնակ առաւելեն ամէնքին, լաւ կերակուրն, և այլն-
այլ, մեր հանդուցեան պէտք քերանից կարեն եւայ-
լոց հրաւերեա, և նորա կրակոյեան փոխարէն և քեզ
հիւրուերեն, և այսպէս զու քո բարեն բարեք
կմայեկս, բայց աւելի ծխաւ և մորդակարու-
թեամբ.

Շաւրանեանց

ՏՊԱԳՐԱՏՈՒՆ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ
Մ. Դ. Թաղիադեանց Վարդապետ